

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ДЕМИДОВА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.3/.7: 343.2.01 (477)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант:

професор **СТАШИС Володимир Володимирович**, академік Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;

доктор юридичних наук, професор **ТАЦІЙ Василь Якович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, ректор, академік Національної академії наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор **НАВРОЦЬКИЙ Вячеслав Олександрович**, Львівський державний університет внутрішніх справ, декан юридичного факультету, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

доктор юридичних наук, професор **ЛИХОВА Софія Яківна**, Національний авіаційний університет, завідувачка кафедри кримінального права і процесу Юридичного інституту;

доктор юридичних наук, професор **ФРІС Павло Львович**, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри кримінального права Юридичного інституту.

Захист відбудеться «24» червня 2014 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано «___» _____ 2014 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В. Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення й розвиток України як соціальної, правової й демократичної держави з ринковою економікою і запровадженням кращих європейських стандартів суспільного життя потребують належної кримінально-правової охорони найважливіших соціальних цінностей від заподіяння їм майнової шкоди. Виходячи з такої необхідності у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК) злочинні посягання, що заподіюють майнову шкоду, або такі, у яких остання є різновидом іншого за юридичною формою наслідку (далі – заподіяння майнової шкоди), передбачено майже у третині статей Особливої частини. Важливість дослідження цієї групи злочинів та їх об'єднуючого ключового чинника – майнової шкоди як різновиду наслідку суспільно небезпечного діяння зумовлюється в першу чергу станом злочинності. За статистичними даними МВС України й Генеральної прокуратури України, сукупна частка таких злочинів протягом минулого десятиріччя продовжує перевищувати 70 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів і має тенденцію до зростання. Збільшується обсяг установленої судом майнової шкоди, заподіяної потерпілим злочинними діяннями (у 2011 р. сума шкоди становила 3652, 6 млн грн, що майже на 40 % більше порівняно з 2010 р. і в 13 разів перевищує суму заподіяної шкоди у 2009 р.).

Масштаби злочинних діянь, що заподіюють величезну за розміром майнову шкоду і вчиняються в різних сферах особистого, громадського й державного життя, стають серйозною загрозою для країни, гальмують створення й розвиток цивілізованої національної ринкової системи і сприяють формуванню в суспільстві невіри у справедливість і верховенство закону. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром ім. О. Разумкова 24 – 29 лютого 2012 р., на запитання: «Чи відчуваєте Ви себе захищеним від спроб відчуження власності (бізнес, земля, житло тощо)?» – 70, 9 % від загальної чисельності респондентів, які представляли всі регіони України, дали негативну відповідь. Ці дані значно перевищують сприйняття респондентами зіткнень на міжнаціональному й релігійному ґрунті (59, 5 %), воєнних агресій (65, 4 %) і наближуються до показника перцепції терористичних актів (72, 0 %).

Причина такого загрозливого стану злочинності й неналежного реагування правоохоронних і судових органів на злочинне заподіяння майнової шкоди криється в недостатній кримінально-правовій охороні власності як соціальної цінності. Підґрунтям для цього є й нереалізовані суспільні потреби в належному теоретичному розробленні проблеми кримінально-правової відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду.

Різним аспектам обраної теми присвятили свої роботи багато вчених. Так, майнові злочини вивчалися ще в дореволюційну добу (до 1917 – 1919 рр.) І. І. Аносовим, Л. С. Білогриць-Котляревським, В. В. Єсіповим, А. Н. Круглевським, М. Д. Сергієвським, І. Я. Фойницьким та

іншими правниками. Продовжувалися дослідження цих питань і в радянський період В. О. Владимировим, Б. В. Волженкіним, М. Д. Дурмановим, В. О. Зотовим, А. А. Жижиленком, Г. А. Кригером, Ю. І. Ляпуновим, П. С. Матишевським, В. Д. Меньшагіним, Є. Я. Немировським, Б. С. Нікіфоровим, В. А. Пашковським, О. О. Піонтковським, С. В. Познишевим, Д. Н. Розенбергом, С. І. Тихоненком, А. Н. Трайніним, Г. М. Ясинським та ін.

Вагомий внесок у розроблення досліджуваної проблематики в сучасний період внесли такі українські вчені, як Н. О. Антонюк, П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, А. М. Бойко, В. І. Борисов, Л. П. Брич, С. Б. Гавриш, В. К. Гришук, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, В. П. Ємельянов, В. М. Киричко, О. М. Костенко, Л. М. Кривоченко, С. Я. Лихова, А. А. Музика, В. О. Навроцький, М. І. Панов, О. І. Перепелица, А. О. Пінаєв, Є. О. Письменський, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Б. Харченко, Є. В. Шевченко, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценко та інші правознавці.

І хоча майнова шкода і кримінальна відповідальність за її заподіяння розглядались у багатьох наукових роботах, вивчення цих питань найчастіше мало супутній і фрагментарний характер і виступало лише частиною цієї чи іншої проблеми, як-от: об'єкта злочину, його об'єктивної сторони, предмета злочинів проти власності, ознак конкретного складу злочину, групи злочинів, що характеризуються єдиним родовим або видовим об'єктом, та ін. Проблематиці наслідків присвятив свою докторську дисертацію «Злочинні наслідки в механізмі правового регулювання» П. С. Берзін (2009 р.); захищено кандидатську дисертацію «Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочином» О. М. Миколенко (2005 р.).

Певну увагу розглядуваній проблемі приділяли російські вчені. Так, у 1994 р. відбувся захист докторської дисертації С. В. Землюковим «Преступный вред: теория, законодательство, практика»; у 1995 р. І. А. Клепицький захистив кандидатську дисертацію «Объект и система имущественных преступлений»; у 2002 р. захищено докторську дисертацію А. Г. Безверховим «Имущественные преступления»; у 2007 р. – кандидатську дисертацію А. Р. Адельханяном «Имущественные преступления по Уголовному кодексу Франции (уголовно-правовой та сравнительный анализ)» та ін. Кожен дослідник розробляв певний аспект проблематики боротьби зі злочинними діяннями, що заподіюють майнову шкоду.

Водночас існує чимало загальних питань, які стосуються кримінальної відповідальності за вчинення таких діянь, головною рисою яких є їх скоєння в різних сферах особистого, громадського й державного життя з суспільно небезпечним наслідком у виді майнової шкоди. Усі вони посягають на власність або інші пов'язані з ними відносини, що в сучасний період інформатизації світового середовища характеризуються як оновлене (модернізоване) явище. Між тим дослідження, присвяченого саме загальнотеоретичним питанням кримінально-правової відповідальності за вчинення таких діянь, на базі чинного КК України й з урахуванням сучасних

суспільних процесів ще не провадилось, та й більшість питань щодо такого предмета дослідження достатньою мірою не з'ясовано, навіть є такі, що взагалі не розглядалися. До цього часу (а) не розроблено методологічного інструментарію вивчення теоретичних проблем кримінальної відповідальності за вчинення діянь з наслідком у виді майнової шкоди, передбачених у багатьох розділах Особливої частини КК; (б) невивченими залишаються природа, властивості, структура, види майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку; (в) не встановлено взаємозв'язку такого наслідку з об'єктом злочину з огляду на появу нових теорій власності в сучасних умовах інформатизації світового середовища й підвищення суспільного значення результатів інтелектуальної праці; (г) не створено теоретичного підґрунтя для врахування специфіки майнової шкоди при криміналізації діянь, що її заподіюють, та їх точної фіксації у відповідних нормах КК з обґрунтованим вибором місця розташування останніх; (д) не систематизовано характерних помилок судової практики, їх причин і шляхів їх викорінення. Комплексної правової оцінки потребують адекватність і своєчасність законодавчого реагування на модернізовані існуючі й нові загрози суспільству, які супроводжуються заподіянням майнової шкоди, що пов'язано в першу чергу з інформатизацією соціуму й зі значним збільшенням значення результатів інтелектуальної діяльності людини у країні й у світі загалом.

Крім того, виникають принципові питання стосовно наближення національного законодавства про кримінальну відповідальність до міжнародних стандартів, зокрема, у сфері захисту інтелектуальної власності та іншої інформації. Потребує також розв'язання і проблема запровадження інституту кримінального проступку в національне законодавство про кримінальну відповідальність.

Правові й теоретичні прогалини сприяють: (а) поширенню й появі нових форм суспільно-небезпечних діянь; (б) збільшенню розмірів заподіюваної ними майнової шкоди; (в) втраті інформаційних (інтелектуальних) ресурсів, які в сучасному світі виступають рушійною силою прогресу й фінансово-економічного розвитку; (г) повному або частковому непоновленню майнових прав потерпілих, що є порушенням їх конституційних прав, та ін. За цих умов особливої актуальності у кримінально-правовій доктрині набуває дослідження проблеми кримінально-правової відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, й розроблення теоретичних засад такої відповідальності. Це і є підтвердженням актуальності теми поданої на захист дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до комплексних цільових програм «Проблеми ефективності кримінального, кримінально-виконавчого законодавства та системи запобігання злочинності» (державна реєстрація № 0106U002292) і «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (державна реєстрація № 0111U000959). Тема

дисертаційної роботи затверджена вченою радою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол № 11 від 29 червня 2004 р.).

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вирішення наукової проблеми кримінально-правової відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, зі створенням теоретичних засад такої відповідальності, які, з одного боку, дозволять розкрити сутність майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку, з'ясувати закономірності встановлення кримінальної відповідальності за ці діяння і сформулювати підстави, принципи і критерії оцінки їх криміналізації, а з другого – сприятимуть удосконаленню національного законодавства про кримінальну відповідальність і підвищенню ефективності слідчо-судової практики.

Для досягнення мети поставлені відповідні завдання:

- обґрунтувати методологічні засади дослідження;
- установити природу, властивості й закономірності кількісної визначеності, структуру й види майнової шкоди як кримінально-правового явища;
- надати комплексну характеристику власності як соціального й економічно-правового явища й об'єкта кримінально-правової охорони, установити його сучасну соціально-економічну сутність і розуміння національним кримінальним правом, дати відповіді на питання про співвідношення власності й інформації, власності й інтелектуальної власності;
- з'ясувати взаємозв'язок майнової шкоди з об'єктом злочину в сучасних умовах інформатизації світового середовища й підвищення суспільного значення результатів інтелектуальної праці;
- визначити теоретичні засади реалізації такого складника державної кримінально-правової політики, як криміналізація діянь, що заподіюють майнову шкоду;
- показати відповідність норм Особливої частини чинного КК України, у яких передбачено майнову шкоду як обов'язкову ознаку злочину без обтяжуючих обставин і з обтяжуючими обставинами, сучасним соціальним процесам і прогресивним науковим здобуткам;
- сформулювати підходи до побудови санкцій норм чинного КК України, які встановлюють відповідальність за діяння з наслідком у виді майнової шкоди;
- навести засади поновлення порушених злочином майнових прав потерпілого з кримінально-правової точки зору й з урахуванням досвіду зарубіжних країн і міжнародних документів;
- систематизувати характерні помилки судової практики та їх причини з використанням знань, отриманих у результаті наукових пошуків;

– на підставі здійсненого пізнавального процесу й отриманих результатів окреслити напрямки розвитку КК України в частині вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини (кримінальні правопорушення – у перспективному значенні), наслідком яких є майнова шкода.

Об'єктом дослідження є об'єктивно існуючі процеси, які полягають у регулюванні суспільних відносин, спрямованих на забезпечення майнових прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства й держави.

Предмет дослідження – кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди.

Методи дослідження обрані з урахуванням мети й завдань наукової роботи, а також об'єкта і предмета дослідження. Методологічне підґрунтя складають положення онтології, аксіології, праксіології, антропології, загальної теорії пізнання, класичної, економічної теорій, теорії суспільних відносин, систем, інформації, класичної й посткласичної теорій власності. У дисертації застосовувалися праці з проблем економіки, філософії, психології, соціології, теорії й історії держави та права, кримінального, цивільного, господарського, адміністративного, конституційного права. З огляду на оптимальний композиційний підхід до розв'язання кримінально-правових і супутніх проблем у роботі використані: (1) такі сформульовані концепції, як «КК як якісно-кількісна система»; «закон про золоту пропорцію (гармонію) у кримінальному праві»; «власність як об'єкт кримінально-правової охорони – оновлене явище», і закони діалектики, зокрема, закон про перехід кількості в якість, а також (2) методи: (а) догматичний – використано у всіх розділах дисертації. Він став у нагоді при визначенні змісту окремих понять і термінів, що мали місце в теоретичній і нормативно-правовій характеристиці шкоди, зокрема, майнової, заподіяної злочинним діянням, збитків та їх різновидів, а також при розкритті інших проблем понятійного апарату щодо предмета дослідження й розробленні пропозицій з удосконалення окремих норм КК України; (б) діалектичний – застосовувався при дослідженні норм кримінального законодавства в їх розвитку і взаємозв'язку, при формулюванні висновків і пропозицій; (в) герменевтичний – сприяв аналізу наукових праць, законодавчих актів, тлумаченню й поясненню понять і термінів, з'ясуванню змісту юридичних конструкцій; (г) системно-функціональний – послужив для розгляду КК України як якісно-кількісної й гармонійної системи й норм, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, для розроблення теоретичних засад криміналізації таких діянь; (д) системно-структурний – задіяно з метою наукового пізнання сутності, властивостей і кількісної визначеності майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку, а також для комплексного аналізу КК та його норм, систематизації (класифікації) об'єктів злочинів, а також розроблення доктринальної моделі норм з наслідком у виді майнової шкоди; (е) матеріалістичний – допоміг установити взаємозалежності держави і права з людиною, природою, умовами життєдіяльності й

економічними ресурсами; (є) порівняльно-правовий – дозволив дослідити окремі проблеми визначення шкоди, збитків, майнової шкоди у кримінальному праві країн Західної Європи, СНД, США, Англії та інших держав, виявити загальні і спеціальні риси в охороні інформації, прав потерпілих у таких країнах, як Аргентина, Голандія, Німеччина, Іспанія, США, а також визначити місце кримінального проступку в національних правових системах різних країн; (ж) історико-правовий – сприяв вивченню питань кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди у народів, які проживали на території сучасної України з часів зародження й розвитку людської цивілізації; (з) соціологічний – став у нагоді при узагальненні матеріалів судової практики стосовно врахування майнової шкоди при кваліфікації діянь і злочинів з таким наслідком, а також при проведенні анкетування; (и) статистичний – обрано при встановленні даних про кількість зареєстрованих злочинів з наслідком у виді майнової шкоди, про стан їх розкриття, суму заподіяної шкоди та її відшкодування потерпілим; (і) математичний – при оперуванні «законом про золоту пропорцію (гармонію)», що допомогло вивченню майнової шкоди як кількісно-якісного явища, складів злочинів без обтяжуючих і з обтяжуючими обставинами; (к) моделювання – надав можливості сформулювати проекти змін до законодавчих актів, спрогнозувати перспективи і шляхи розвитку національного законодавства про кримінальну відповідальність.

Емпіричну базу дослідження становлять дані, отримані при ознайомленні: (а) з офіційною статистикою ВСУ, Державної судової адміністрації України, МВС України з питань боротьби зі злочинністю; (б) з матеріалами понад 550 кримінальних справ, розглянутих ВСУ, апеляційними й місцевими судами Вінницької, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Львівської, Луганської Тернопільської областей, АР Крим і м. Києва в період 2002 р. – першого півріччя 2013 р., зокрема, за допомогою інформації, розміщеної на офіційному інтернет-сайті «Єдиний державний реєстр судових рішень»; (в) з 65 проектами Законів України й пояснювальними записками до них; (г) з матеріалами РНБО України (проектами рішень РНБО України, проектами указів Президента України тощо) з питань боротьби зі злочинністю в Україні у 2007 – 2013 рр., що вивчалися, аналізувалися дисертанткою, на які нею або за її участю підготовлені зауваження і пропозиції до них; (д) з нормативно-правовими актами КМУ, інших державних органів влади, що стосуються боротьби зі злочинністю; (е) з результатами проведеного анкетування 250 працівників органів прокуратури, МВСУ, СБУ та соціологічних досліджень Центра ім. О. Розумкова у 2009 – 2012 рр.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних, законодавчих і правозастосовних проблем кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди. У дисертаційному дослідженні, здійсненому з урахуванням положень нового КПК України щодо

запровадження інституту кримінального проступку, розроблені теоретичні засади такої відповідальності, що є значним прирощенням і поглибленням знань про сутність майнової шкоди як кримінально-правового феномену сучасності, про закономірності встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь з таким наслідком, про підстави, принципи і критерії оцінки їх криміналізації. У цьому плані системно вирішується важлива теоретична проблема в доктрині кримінального права. До найбільш значущих результатів, які розкривають наукову новизну дисертаційного дослідження, можна віднести нижченаведені положення, висновки і пропозиції.

Уперше:

– розроблено теоретичні засади досліджень проблем законодавства України про кримінальну відповідальність як якісно-кількісної й гармонійної системи з підтвердженням її ознак (політичних, соціальних, правових, етичних і праксіологічних) і формулюванням системної сукупності критеріїв оцінювання Кодексу та його норм, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення діянь з наслідком у виді майнової шкоди або якщо така шкода є різновидом іншого за юридичною формою наслідку;

– з'ясовано закономірності встановлення кримінальної відповідальності за злочинні діяння з наслідком у виді майнової шкоди на території сучасної України й доведено, що ієрархія цінностей, що захищалися на різних етапах розвитку цивілізації, і місце в ній цінностей, які можуть постраждати від заподіяння такої шкоди, залежать, насамперед, від (а) розвитку політико-правових та економічних відносин, (б) нормативно-правового вираження ставлення влади до економічних ресурсів, (в) розвитку суспільства та його впливу на політико-правові відносини, (г) рівня правосвідомості соціуму;

– системно й комплексно досліджено соціальну, економічну і правову природу майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку, її властивості (ознаки), структуру (втрати і/або витрати, і/або упущена вигода, і/або додаткові втрати) й види з різними рівнями класифікації;

– підтверджено нову сутність майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку в умовах інформатизації суспільства; аргументовано, що за сучасних умов власність, як об'єкт кримінально-правової охорони, є модернізованим соціально-економічним і правовим феноменом, різновидом якого є власність на інформацію, в тому числі інтелектуальна власність, що стало теоретико-правовим підґрунтям для запропонованої системи норм, що забезпечують охорону такого об'єкта;

– зроблено висновок, що за сучасних умов майнова шкода, як суспільно небезпечний наслідок, становить собою негативне соціально-економічне явище, що виражає суспільно небезпечну, тобто не менш ніж істотну зміну охоронюваних КК України соціальних цінностей у виді майнових благ у грошовому еквіваленті некомпенсаційної (вартісної) природи, і яке знаходиться у причинному зв'язку зі злочинним діянням, що заподіяло таку шкоду. Ці ознаки притаманні поняттю «майнова шкода в певному розмірі»;

– майнова шкода характеризується сукупністю ознак – родових (ціннісної, правової й соціальної) і видових (майново-вартісної й розміру майнової шкоди);

– наведено аргументований висновок, що при посяганні на матеріальні і/або нематеріальні відносини власності, які виникають з приводу інформації, зокрема, об'єктів інтелектуальної власності, майнова шкода може бути складником змішаного (комбінованого) наслідку, що має знайти відбиття у нормах Особливої частини КК;

– сформульовано теоретичні засади криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду, у виді системної сукупності загальних і спеціальних підстав, принципів і критеріїв, застосування яких дозволило довести: (а) надмірну криміналізацію викрадення чужого майна – прості крадіжка, шахрайство, привласнення, розтрата чужого майна (частини перші статей 185, 190, 191 КК); (б) необхідність збільшення обсягу криміналізації умисного знищення або пошкодження чужого майна (ст. 194 КК); (в) недотримання принципів криміналізації діянь (статті 176, 177, 188¹, 229, 233, 361–363¹ КК та ін.); (г) наявність підстав для криміналізації внесення недостовірної інформації до реєстраційних документів для реєстрації прав власності на матеріальні або нематеріальні об'єкти, а також заволодіння в будь-який спосіб комп'ютерним паролем, кодом доступу або подібною комп'ютерною інформацією;

– запропоновано новий інтегративний шлях охорони власності як родового об'єкта зі створенням єдиної системи злочинів проти власності із включенням до неї норм: (а) передбачених у статтях 185 – 197 КК; (б) загальної – про злочин проти інтелектуальної власності (нова стаття); (в) спеціальних – про злочини, предметом яких є комп'ютерна інформація та/або технічні засоби, пов'язані з нею (нові статті); (г) про незаконне відчуження (зокрема приватизацію) державного або комунального майна (нова стаття); (д) про внесення недостовірної інформації до реєстраційних документів для реєстрації прав власності на матеріальні або нематеріальні об'єкти (нова стаття);

– обґрунтовано доцільність розширення завдання, яке виконує КК України (ч. 1 ст. 1) щодо правового забезпечення поновлення майнових прав потерпілого від злочину, а також законодавчої регламентації першочергового порядку відшкодування шкоди, заподіяної потерпілому злочинцем, при виконанні вироку суду з призначеним покаранням у виді штрафу або конфіскації майна;

– окреслено шляхи системного вдосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність щодо відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду: (1) інтегративний – зі створенням єдиної системи норм про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності з охопленням у розділі VI Особливої частині КК норм з ознаками злочинів проти інтелектуальної власності, зокрема, власності на комп'ютерну інформацію; (2) з частковим збереженням його поліфуркації і з удосконаленням: (а) структури Особливої частини КК й точним віддзеркаленням родових і безпосередніх об'єктів злочинів, (б) диспозицій і санкцій норм з такою ознакою, як майнова шкода, а також (в) приміток до таких

статей з роз'ясненням структури майнової шкоди або/ї її розміру і з розміщенням правила обчислення останнього у примітці до ст. 185 КК; (3) з виключенням з Особливої частини КК розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку)»;

– досліджено природу кримінального проступку з визначенням його місця у правовій системі України, з розробленням Концепції гуманізації кримінальної відповідальності й запровадження кримінального проступку як різновиду злочинів невеликої тяжкості, зокрема тих, що заподіюють майнову шкоду. Моделювання таких складів злочинів здійснено на прикладі норм розділів V і VI Особливої частини КК.

Удосконалено:

– розуміння механізму впливу соціального середовища і влади на кримінально-правову заборону аномальної поведінки з визначенням закономірностей формування індивідуальних і соціальних потреб, соціальних інтересів;

– підходи до систематизації об'єктів злочинів як елемента складів різних злочинів на прикладі соціальної цінності у виді власності та інших пов'язаних з нею цінностей (як об'єкта злочину) з виявленням та обґрунтуванням доцільності запровадження інтегративного або поліфуркаційного підходів;

– тлумачення таких видів майнової шкоди, як проста, сукупна, змішана, кумулятивна, стохастична;

– методика обчислення майнової шкоди при злочинному порушенні прав на об'єкти інтелектуальної власності й іншу інформацію;

– критерії відмежування майнової шкоди від інших видів шкоди, якими визнано майново-вартісний характер і розмір майнової шкоди;

– теоретичне обґрунтування юридичних конструкцій складів «комп'ютерних злочинів» і трактування понять «комп'ютерні дані», «комп'ютерна інформація», «інформаційні потреби» та ін.;

– аргументацію про неприпустимість обмеження національних прав у сфері кримінально-правової охорони власності на інформацію, передбачених Конвенцією ООН про кіберзлочинність.

Набули подальшого розвитку положення про:

– методологічні функції науково-правових досліджень проблем кримінальної відповідальності з доповненням та обґрунтуванням їх переліку щодо предмета дослідження;

– об'єкт злочину як суспільні відносини, які складаються з приводу матеріальних і нематеріальних цінностей і визнаються на законодавчому рівні найважливішими й такими, що підлягають охороні від злочинних посягань;

– предмет злочину й такий його різновид, як «безтілесна річ», з визначенням ознак останньої:

– способи вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, з урахуванням специфіки відносин власності, предметом яких є інформація;

– структуру майнової шкоди, яка не співпадає зі структурою збитків, тому що до них не належать додаткові втрати (інфляційні, комерційні та ін.);

– розмір майнової шкоди як вартісної зміни майнових благ у грошовому еквіваленті некомпенсаційної природи;

– види і межі покарання за вчинення злочинних діянь, що заподіюють майнову шкоду, з урахуванням способу їх скоєння та інших чинників, а також підстави звільнення від кримінальної відповідальності й відбування покарання при застосуванні амністії;

– побудову статей Особливої частини КК, які мають декілька частин, з наведенням додаткових аргументів щодо застосування філософських підходів до відображення цілого, окремого й одиничного при конструюванні основного (без обтяжуючих обставин), кваліфікованого й особливо кваліфікованого (з обтяжуючими обставинами) складів злочину, зокрема, з наслідком у виді майнової шкоди, а також доцільність використання математичного методу – «закону про золоту пропорцію (гармонію)»;

– підвищену суспільну небезпечність злочинів, які в законі про кримінальну відповідальність сконструйовані як складені злочини з висновком, що покарання за їх учинення має бути більш суворим.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження використані та мають перспективу використання: (1) у законотворчій діяльності – при вдосконаленні окремих положень КК України, інших законів (акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності ВРУ № 24-20/12-2473 від 26 листопада 2013 р.); (2) у рішеннях Ради Національної безпеки і оборони України (акт впровадження й лист РНБО України № 2/9-1257-2-5 від 14 червня 2010 р.); (3) у постановах ПВСУ, зокрема, щодо злочинів проти власності, іншій правозастосовній діяльності; (4) у навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального права, при підготовці підручників, навчальних і методичних посібників, а також при проведенні занять з підвищення кваліфікації і професійної підготовки слідчих, прокурорів і суддів; (5) у науково-дослідній діяльності – при продовженні вирішення проблем кримінальної відповідальності.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження були обговорені на: (1) теоретичному семінарі при Координаційному бюро з проблем кримінального права відділення кримінально-правових наук НАПрН України (протокол № 1 від 27 січня 2014 р.); (2) засіданні вченої ради Інституту вивчення проблем злочинності НАПрН України (Харків, 2007

р.); (3) наукових і науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних: «Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні» (Харків, 2008 р.); «Загальні тенденції та особливості реалізації, охорони і захисту приватних прав в Україні та світі» (Київ, 2008 р.); «Права людини – підґрунтя реформування законодавства та удосконалення правозастосовної діяльності» (Харків, 2008 р.); «Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні» (Харків, 2009 р.); «Конституційний процес в Україні: здобутки та проблеми» (Харків, 2009 р.); «Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи» (Харків, 2010 р.); «10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн» (Харків, 2011 р.); «Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права» (Луганськ, 2012 р.); «Уголовно-правовая политика и качественно-количественная оценка уголовного закона: к вопросу о взаимосвязи» (Москва, 2012 р.); «Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність» (Харків, 2012 р.); «Актуальні проблеми кримінальної відповідальності» (Харків, 2013 р.); (4) засіданнях «круглих столів»: «Захист прав людини – стратегічна складова судово-правової реформи» (Харків, 2009 р.); «Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні» (Харків, 2013 р.); (5) постійно діючих науково-практичних семінарах: «Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи вирішення» (Харків, 2011 р.); «Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи вирішення» (Харків, 2012 р.); «Правове забезпечення оперативно-розшукової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення» (Харків, 2013 р.); (6) інтернет-конференціях: «Захист прав і свобод людини та громадянина: напрямки реалізації в Україні» (Тернопіль, 2008 р.); «Сучасна юридична думка» (Тернопіль, 2008 р.); «Проблеми правового регулювання та практики застосування амністії й помилування» (Луганськ, 2012 р.); «Проблеми впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб» (Харків, 2013 р.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження знайшли відображення у 44 наукових працях: в одній монографії, у 22 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України й у 5-ти статтях у періодичних виданнях інших держав, а також у 16 інших публікаціях.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, 5-ти розділів, що містять 13 підрозділів, з висновків, списку використаних джерел (876 найменувань) і 7 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 592 сторінки, з яких основного тексту – 373 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються вибір теми дисертації, її актуальність, характеризується ступінь її наукового розроблення і зв'язок з науковими планами та програмами, визначаються мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслюються його методологічні, теоретичні, емпіричні й нормативно-правові підвалини, формулюється наукова новизна отриманих результатів, розкривається їх теоретичне і практичне значення, наводяться дані про їх апробацію, публікації дисертантки, структуру дисертації та її обсяг.

Розділ 1. «Концептуальні засади дослідження кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди» складається з 3-х підрозділів і висновків, присвячених вивченню передумов накопичення нових знань про предмет дослідження, формулюванню методологічних засад здійснюваного пізнавального процесу, його етапів і висуненню гіпотез.

У підрозділі 1.1. *«Теоретичні, правові й емпіричні передумови дослідження кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди»* зазначається, що з давніх часів кримінальна відповідальність за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, зумовлена станом розвитку: а) держави та її здатністю вирішувати протиріччя між захистом інтересів окремих громадян, соціальних груп і влади; б) відносин власності та їх значення в різних сферах особистого, громадського й державного життя; в) науки кримінального права і її впливу на процес правоутворення.

Підкреслено особливості сучасних досліджень, а саме те, що в них віддзеркалюється домінуючий вплив різних наукових напрямків і теорій, зокрема, класичної, соціологічної, антропологічної, телеологічної й натуралізму. Окреслені інші теоретичні, правові й емпіричні передумови цього дослідження, серед яких: (а) фрагментарність вивчення проблем кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди; (б) застосування дослідниками й законодавцем в основному комбінаційного підходу для розв'язання проблем кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди залежно від обраного предмета дослідження та ін. Разом із тим наголошено, що загальні зовнішні чинники і внутрішні (сутнісні) риси злочинів з наслідком у виді майнової шкоди в сукупності створюють теоретичне і правове підґрунтя для їх комплексного вивчення в такому кримінально-правовому значенні, як кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди. Серед загальних внутрішніх рис цих злочинів указується їх наслідок та об'єкт, тобто майнова шкода, що заподіюється відносинам власності або іншим, пов'язаним з ними.

У підрозділі 1.2. *«Методологічні засади наукового пізнання кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди»* зазначено, що визначення методологічного інструментарію насамперед обумовлено: а) метою дослідження й завданнями, що вирішуються

для її досягнення, а також обраними його об'єктом і предметом; б) емпіричними, теоретичними і правовими передумовами, встановлення яких передуює накопиченню нових знань про останні. Наведено, що вивчення питань кримінально-правової відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, здійснюється із застосуванням оптимального композиційного підходу, який становить собою об'єднання певних складників – визнаних науковцями світоглядних та інших теорій, концепцій, законів, правил, підходів, принципів і методів із впровадженням домінуючої ідеї, якою виступає авторська загальна концепція: «КК як якісно-кількісна й гармонійна система, що відображає головну ідею посткласичної теорії власності – власність на інформацію як різновид власності».

Концептуальний підхід, що застосовується авторкою («закон про золоту пропорцію (гармонію) у кримінальному праві»), полягає в тому, що пропорція між цілим і його більшою частиною дорівнює пропорції між його більшою й меншою частинами. Цей закон віддзеркалює закономірності зростання певних величин цілого та його частин. Він є корисним для аналізування зростання розміру майнової шкоди – істотного, значного, великого чи особливо великого.

Сформульовано критерії оцінки норм КК як якісно-кількісної й гармонійної системи, серед яких (а) адекватність відбиття об'єктивних закономірностей, соціально-економічних процесів і політико-соціальних інтересів (соціально-правовий, соціально-економічний і політико-соціальний критерій); (б) гармонійність і узгодженість з іншими кримінально-правовими нормами й нормативно-правовими актами інших галузей права (змістовно-юридичний критерій); (в) внутрішня й зовнішня графічна визначеність КК (юридичний критерій щодо форми); (г) відповідність загальномовним правилам (техніко-юридичний критерій); (д) адекватне відбиття міри стосовно діяння та його наслідку при фіксуванні переходу кількісної визначеності в якість у диспозиціях статей або їх частин згідно із законом про золоту пропорцію (гармонію) (змістовно-юридичний і техніко-юридичний критерій); (е) адекватність відображення міри щодо діяння, його наслідку, видів і меж (розмірів) покарання в санкціях статей або їх частин (змістовно-юридичний і техніко-юридичний критерій); (є) збалансованість диспозиції й санкції статей або їх частин з адекватним відбиттям ступеня суспільної небезпечності діяння та його наслідків (змістовно-юридичний критерій); (ж) ефективність і етичність національного законодавства про кримінальну відповідальність та його норм (праксіологічні та етичні критерії). Наведені критерії застосовувані при оцінюванні норм Особливої частини КК України з наслідком у виді майнової шкоди.

Розділ 2. «Теоретичні проблеми встановлення сутності майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку та кримінальної відповідальності за її заподіяння» охоплює 2 підрозділи й висновки, в яких розкривається сутність майнової шкоди як негативного соціально-економічного явища і правового феномену, формулюються теоретичні засади встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь з таким наслідком.

Підрозділ 2.1. «Сутність і види майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку» містить 4 пункти. У п. 2.1.1. *«Природа майнової шкоди»* визначено зв'язок такого різновиду суспільно небезпечного наслідку з іншими ознаками складу злочину як системного феномену. Установлено, що майнова шкода є складним негативним соціально-економічним явищем з багатоаспектною природою (походженням) – соціально-економічною, фізичною (інформаційною) і правовою, у якому віддзеркалюються головним чином властивості діяння, внаслідок якого вона була заподіяна, особливості суспільних відносин (соціальних цінностей), що постраждали від цього, а також інші об'єктивні й суб'єктивні чинники. Аргументується, що за сучасних умов власність, як об'єкт кримінально-правової охорони, є модернізованим соціально-економічним і правовим феноменом, різновидом якого є власність на інформацію, в тому числі інтелектуальна власність.

Власність на інформацію – це власність особи (декількох осіб або інших суб'єктів), яка(-і) створює(-ють) новий інформаційний продукт та/або привласнює(-ють) результати її(-х) інформаційної діяльності на нематеріалізований об'єкт – інформацію, можливо, з обмеженим суб'єктивним правом щодо нього. В обмеженні прав виявляються: (а) суспільні інтереси (користувачів, інтереси в розповсюдженні інформації та її трансформації в нові знання, у сприянні спілкуванню тощо) й (б) особливості інформації (здатність до її розповсюдження шляхом тиражування (копіювання) за згодою чи без згоди власника, до матеріалізації на певних носіях (на папері, електронному носії) та загального користування; при знищенні копії не знищується оригінал; комерційна ціна з роками може зростати, а не зменшуватися, як на річ у тілесному розумінні, та ін.).

У п. 2.1.2. *«Властивості майнової шкоди та її кількісна визначеність»* із застосуванням системного підходу сформульовано дефініцію шкоди як суспільно небезпечного наслідку злочинного діяння (родового поняття): це не менш ніж істотні зміни охоронюваних КК України соціальних цінностей, які відображають сутнісні (визначальні) властивості останніх і залежно від них або можуть мати вартісну оцінку в грошовому еквіваленті некомпенсаційної і/або компенсаційної природи, або не можуть оцінюватися в такий спосіб, і/або віддзеркалюють значущість предмета злочинного впливу, і/або соціальний чи правовий статус потерпілого, і/або його матеріальне становище. До ознак шкоди віднесено ціннісну, соціальну, правову, оціночну і розмір шкоди, якщо остання є майновою.

Пропонується авторське визначення поняття «майнова шкода»: як суспільно небезпечний наслідок вона становить собою негативне соціально-економічне явище, що виражає суспільно небезпечну, тобто не менш ніж істотну зміну охоронюваних КК України соціальних цінностей у виді майнових благ у грошовому еквіваленті некомпенсаційної (вартісної) природи, і яке знаходиться у причинному зв'язку зі злочинним діянням, що заподіяло таку шкоду. Остання

характеризується сукупністю ознак – родових (ціннісної, правової, соціальної) і видових (майново-вартісної й розміру майнової шкоди).

Надається додаткова аргументація доцільності переходу до абсолютних цифр визначення розміру майнової шкоди в нормах Особливої частини КК України за умови досягнення економічної й фінансової стабільності в державі й визнається передчасність переходу до прожиткового мінімуму для працездатної особи при встановленні розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян (далі – нмдг) у зв'язку з браком його соціально-економічного обґрунтування й невідповідності реальним потребам людини, тобто де-факто він ще не може бути визнаний державним соціальним стандартом.

Зроблено висновок, що при посяганні на матеріальні і/або нематеріальні відносини власності, виникаючі з приводу інформації, зокрема, об'єктів інтелектуальної власності, майнова шкода може бути складником змішаного (комбінованого) наслідку, що має знайти відбиття в нормах Особливої частини КК.

У п. 2.1.3. «*Структура майнової шкоди*» підкреслюється, що структура майнової шкоди є непостійною, у загальному визначенні не співпадає зі структурою збитків, тому що до останніх не належать додаткові втрати – інфляційні, комерційні та ін. Формою майнової шкоди є збитки-втрати, збитки-витрати, збитки-упущена вигода (неодержання належного) й додаткові втрати, які не охоплюються збитками (при знищенні, пошкодженні майна (речі) майнова шкода у грошовому вираженні – це збитки-втрати; при ухиленні від сплати обов'язкових платежів до бюджету – збитки-неодержання належного (упущена вигода); якщо особа протидіє законній господарській діяльності, наслідком якої є зрив виконання укладених угод і знищення майна, – це збитки у виді реальних втрат та/або витрат, неодержання належного (упущена вигода), а також додаткові комерційні втрати).

Зміст умисного або необережного (при злочинній самовпевненості) ставлення винного до суспільно небезпечного наслідку у виді майнової шкоди, заподіяної злочинним діянням, має охоплювати саме таке розуміння майнової шкоди або якщо така особа не передбачала настання цього наслідку (при злочинній недбалості), хоча повинна й могла його передбачити в такому виді.

Сформульовано правила визначення структури майнової шкоди, що охоплюють фіксацію: (а) предмета(-ів) злочинного впливу до вчинення злочину й після цього; (б) змін предмета(-ів) злочинного впливу для його повного поновлення. Запропоновано встановлювати структуру такої шкоди виходячи з відбиття зворотного процесу поновлення майнових благ на підставі цивільно-правового з'ясування збитків і додаткових втрат.

У п. 2.1.4. «*Види майнової шкоди та їх класифікація*» доведено, що майнова шкода, як багатогранне негативне соціально-економічне явище, що віддзеркалює насамперед характер, спрямованість діяння і специфіку об'єкта злочину, може бути: (1) простою – підлягає

обчислюванню й у такому зафіксованому розмірі повністю відображає шкоду, заподіяну потерпілому; (2) сукупною – об'єднує в собі майнову шкоду, заподіяну: (а) різними видами потерпілих (людині, юридичним особам, суспільству й державі), (б) при співучасті, (в) декільком потерпілим одного виду, (г) різними об'єктами злочину; (3) стохастичною, яка на даний момент не може бути точно встановленою і її обчислювання здійснюється приблизно, – приміром, при знищенні об'єкта власності за браком: (а) аналогу для його оцінювання, (б) при оцінюванні порушених майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, якщо невідома точна кількість тиражу твору, (в) за відсутності точної ринкової ціни речі; (4) кумулятивною – з наростаючим масштабом, що з часом збільшується (при поширенні радіоактивного зараження рослин, тварин); (5) змішаною – з поєднанням двох або більше видів майнової шкоди (простої й кумулятивної, сукупної й кумулятивної або сукупної і стохастичної та ін.). Аргументовано, що визначення видів майнової шкоди та їх диференціація встановлюються з обранням і фіксацією рівня і критеріїв порівняльного аналізу, що дозволяє здійснити їх класифікацію.

Підрозділ 2.2. «Теоретичні засади встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду» містить 2 пункти. У п. 2.2.1. «Зумовленість і закономірності встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь з наслідком у виді майнової шкоди» акцентується увага на тому, що із часів зародження державності на кожному етапі розвитку цивілізації спостерігаються певна послідовність, динаміка і взаємозв'язок між соціумом (соціальним середовищем), виникненням влади, втіленням нею певних правил організації соціального життя, зміною останніх під впливом соціально-психологічних, морально-ціннісних, економічних і політико-правових чинників. У цьому спостерігається певна закономірність і специфічна циклічність.

Підкреслюється, що соціальна й економічна зумовленість і кримінальна відповідальність за вчинення діянь з наслідком у виді майнової шкоди не тільки знаходяться в тісному взаємозв'язку і взаємозалежності, а й детермінуються насамперед через об'єкт державно-владного захисту. Зроблено висновок, що ієрархія цінностей (благ), що підлягають захисту, й місце в ній тих, які можуть постраждати від злочинних діянь з наслідком у виді майнової шкоди, залежить, зокрема, від рівня розвитку економічних відносин і впливу суспільства на відносини політико-правові.

У п. 2.2.2. *«Інші підстави, принципи і критерії оцінки криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду»* розкривається соціально-економічна, політична і правова зумовленість кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди. Ці види зумовленості виступають породжуючими й визначальними чинниками, сигналами для законодавця, на які йому належить реагувати відповідно до своїх повноважень. Це підстави для визнання злочинами діянь, що заподіюють майнову шкоду і встановлення покарання за їх учинення.

Запропоновано системну сукупність загальних і спеціальних підстав і принципів криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду, а також критеріїв її оцінки. Загальними підставами криміналізації визнаються: а) суспільна небезпечність діяння; б) необхідність кримінально-правової охорони від такого посягання за наявності соціального, політичного і/або правового інтересу; в) наявність умов для забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, якими охоплюються умови для забезпечення поновлення прав потерпілого, порушених злочином. До загальних принципів віднесено: (1) загальноправові – відповідність Конституції України й міжнародно-правовим документам, системно-правова несуперечність, правова забезпеченість ефективного застосування відповідної норми; (2) кримінально-правові – відповідність правилам законодавчої техніки, відсутність прогалин, ненадмірність заборони, визначеність, єдність і точність термінології, точність і повнота складу, співмірність санкцій та їх гармонійність із диспозицією, економія оціночних понять; (3) системні соціально-правові – відповідність соціальним і/або політичним інтересам і державній кримінально-правовій політиці. Спеціальними критеріями названі: (а) оцінка заподіяння майнової шкоди як різновиду суспільно небезпечного наслідку, а також інших об'єктивних і суб'єктивних ознак, що впливають на характер і ступінь суспільної небезпечності як діяння (заподіяння шкоди), так і його наслідку (майнової шкоди); (б) визнання доцільності кримінально-правової заборони діяння (дії або бездіяльності) із цим видом або різновидом наслідку; (в) адекватне відбиття кількісно-якісної визначеності майнової шкоди або якісної кількості іншого за юридичною формою наслідку з таким різновидом шляхом ідентичного опису в диспозиції відповідної статті (її частини) Особливої частини КК; (г) достатність умов для забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди й поновлення майнових прав потерпілого.

Розділ 3. «Законодавчі проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди» містить 5 підрозділів і висновки, присвячені дослідженню відповідності чинного КК сучасним соціальним процесам, рівню розвитку наукової думки й міжнародним стандартам захисту майнових прав людини.

У підрозділі 3.1. *«Майнова шкода і структура Особливої частини Кримінального кодексу України: проблема встановлення й фіксації об'єктів злочинів»* аргументується, що структура Особливої частини чинного КК віддзеркалює неточність визначення основного безпосереднього об'єкта окремих злочинів і об'єкта родового, а саме: (а) порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності (статті 176, 177 КК), (б) злочинних діянь, пов'язаних з комп'ютерною інформацією (статті 361–363¹ КК), (в) незаконної приватизації державного, комунального майна (ст. 233 КК). Це впливає на системність Особливої частини КК й потребує вдосконалення її побудови. Запропонована нова система кримінально-правової охорони власності охоплює: (а) охорону власності як родового об'єкта злочинів – відносин, виникаючих з приводу матеріальних і

нематеріальних соціальних цінностей (тілесних і безтілесних речей), і (б) охорону власності (матеріальних і матеріально-нематеріальних відносин) як складника інших родових об'єктів.

Обґрунтовано, що одним зі способів модернізації системи об'єктів злочинів, зафіксованих у розділі VI Особливої частини КК, можна розглядати оптимізацію внутрішньої структури цього розділу – доповнення статей, у яких передбачається кримінальна відповідальність за (а) незаконне порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності (загальна норма), (б) незаконні дії щодо комп'ютерної інформації (спеціальні норми), (в) незаконні дії щодо набуття права власності, (г) незаконні діяння щодо обліку об'єктів власності. Статті 176, 177, 233, 361-363¹ підлягають виключенню з КК.

У підрозділі 3.2. «Майнова шкода як конструктивна ознака складу злочину без обтяжуючих обставин» проаналізовано відповідність основних складів злочинів загальнономовним правилам (техніко-юридичний критерій оцінки КК) з поступовим переходом від розгляду майнової шкоди як різновиду істотної шкоди до вивчення цього різновиду тяжких наслідків. Оцінюючи термінологічну визначеність наслідків у виді істотної шкоди, складником якої може бути шкода майнова, авторка зазначає, що законодавець некоректно тлумачить останню у примітках до статей 361, 364 і 423 КК, використовуючи термін «матеріальні збитки» для пояснення істотної шкоди без точного визначення змісту і структури збитків (майнової шкоди). Невиправленою юридично-технічною помилкою є використання таких конструкцій, як «значна майнова шкода» (ч. 1 статей 192, 258 КК), «значна матеріальна шкода» (ст. 223¹ КК), які є прикладом неадекватного відображення явищ у виді майнової шкоди, яку завжди має супроводжувати вказівка на її розмір, а також інші техніко- і змістовно-юридичні вади опису майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку з формулюванням правил її фіксації в нормах.

Звертається увага на значне збільшення на практиці кількості випадків учинення модернізованих злочинів, як-то: (а) заволодіння чужим майном (не лише шахрайств) з використанням засобів мобільного зв'язку, комп'ютерних програм, технічних засобів; (б) заподіяння майнової шкоди як шляхом обману або зловживання довірою, так і без такого, або поєднаного з названими засобами; (в) заволодіння чужим майном з порушенням правил охорони вод, охорони або використання надр тощо. Підкреслюється, що для таких діянь притаманна внутрішня єдність, що є підставою для розширення обсягу вже криміналізованих діянь через визнання нових способів їх учинення обтяжуючими обставинами.

Доволі ретельно розглянуто підстави і принципи криміналізації так званих «комп'ютерних злочинів» з підтвердженням, що їх безпосереднім (основним безпосереднім) об'єктом є суспільні відносини власності як охоронювана КК соціальна цінність, а також з розробленням відповідних

диспозицій нових норм. Наводиться додаткова аргументація з приводу необхідності запровадження в Україні у повному обсязі Конвенції ООН про кіберзлочинність.

Застосування критеріїв оцінки КК як якісно-кількісної й гармонійної системи дозволило встановити інші вади кримінально-правової охорони соціальних цінностей від заподіяння їм майнової шкоди і запропонувати шляхи їх усунення (сформулювати диспозиції норм нових і вдосконалюваних, визначити структуру й вид шкоди та ін.). Названо зміни до КК України щодо кримінальної відповідальності за порушення прав власності на комп'ютерну інформацію й на інші об'єкти інтелектуальної власності (склади злочинів без обтяжуючих обставин, передбачених в ч. 1 нових статей 190¹, 192¹–192⁷), щодо вдосконалення статей 182, 165, 206, 219, 222, 270, 270¹, 289.

У підрозділі 3.3. «Майнова шкода як конструктивна ознака складу злочину з обтяжуючими обставинами» здійснено оцінку внутрішньої графічної (структурної) визначеності норм Особливої частини КК. Відштовхуючись від одиничного до окремого й цілого, дисертантка проаналізувала статті, що складаються з декількох частин, довела надмірну деталізацію обставин, які обтяжують кримінальну відповідальність (статті 185, 186, 191, 298, 368 КК) і призводять до порушення взаємозв'язку складу злочину основного (як одиничного) з іншими, що містять такі обставини. Підтримується пропозиція науковців стосовно доцільності запровадження в КК логічної побудови статей з декількома частинами, де особливо кваліфікований склад охоплює кваліфікований, а останній, у свою чергу, – основний. Алогічно побудовані статті 185, 190 КК та інші ускладнюють кваліфікацію злочинів за наявності декількох обтяжуючих обставин, передбачених законодавцем у різних частинах однієї статті без охоплення за змістом диспозиції однієї частини іншою, на що вказують 142 із 150 опитаних респондентів – прокурорів і слідчих.

Здійснено оцінювання змістовно-термінологічної визначеності й відповідності загальномовним правилам норм Особливої частини КК з наслідком у виді майнової шкоди як обставини, що обтяжує кримінальну відповідальність, що дозволило встановити неточність опису наслідків терористичного акту (ч. 2 ст. 258 КК), фінансування тероризму (ч. 2 ст. 258⁵ КК) тощо.

На прикладі визначення структури майнової шкоди як різновиду шкоди значної у статтях 361–363¹ КК і значної матеріальної шкоди у ст. 289 КК доводиться, що вибір законодавцем критеріїв конкретизації зазначених термінів у виді збитків реальних і матеріальних є неточним. Обґрунтовується доцільність визначення структури майнової шкоди саме як збитків. Розглядається структура й опис майнової шкоди також в інших складах злочинів з таким наслідком.

Здійснено оцінку адекватності відображення міри наслідку у виді майнової шкоди при фіксуванні переходу кількісної визначеності в якість у диспозиціях низки статей і дотримання «закону про золоту пропорцію (гармонію)» з висновком про підтвердження надмірної криміналізації викрадення чужого майна (ч. 1 статей 176, 177, 185, 190, 229 КК). Запропоновані

зміни до КК України в частині редакції диспозицій нових статей (190¹, 192¹–192⁷) з обтяжуючими обставинами, а також статей 359 і 410 КК.

У підрозділі 3.4. «Майнова шкода й покарання за її заподіяння» обґрунтовується думка, що санкція, як і диспозиція статті (її частини), в Особливій частині КК має точно (збалансовано) віддзеркалювати типові (сутнісні) риси злочинного діяння та його наслідків і заходи соціально-державного впливу на винного. Підтримується позиція науковців, які звертають увагу на руйнацію збалансованості диспозицій і санкцій у зв'язку з різними правилами встановлення розміру нмдг щодо майнової шкоди та штрафу. Пропонується визначити єдині формули їх розрахунку в КК.

Проаналізовано збалансованість (узгодженість) диспозиції й санкцій статей (або їх частин) і техніко-юридичне відображення ступеня суспільної небезпечності наслідків у виді майнової шкоди, а також спосіб заподіяння останньої, з виявленням порушення збалансованості в статтях 176, 177, 185, 186, 190, 194¹, 270¹, 352, 378 КК. Аргументовано, що за вчинення злочинних діянь, що заподіюють майнову шкоду, доцільно: (а) передбачити в КК штраф як покарання основне (альтернативне) (статті 196, 198, 236 та ін.) або додаткове (частини 1–3 статей 176, 177, частини 1–5 статей 185, 186 КК та ін.) залежно від ступеня суспільної небезпечності діяння та його наслідків; (б) у ч. 2 ст. 53 КК конкретизувати правило обчислювання розміру штрафу; (в) поступово відходити від конфіскації майна як виду покарання із заміною останнього штрафом у розмірах, що перевищує розмір майнової шкоди, заподіяної корисливим тяжким чи особливо тяжким злочином; (г) залишити конфіскацію майна як вид покарання за корисливі особливо тяжкі злочини, вчинені організованою групою, і корисливі тяжкі чи особливо тяжкі злочини корупційної спрямованості (ч. 5 статей 185, 186, ч. 4 статей 187, 189, 190, ч. 5 ст. 191, ч. 3 статей 364, 365², частини 3 і 4 ст. 368, ч. 3 ст. 368², ч. 4 ст. 368³, ч. 3 ст. 369² КК; (д) при пеналізації злочинів слід ураховувати ступінь суспільної небезпечності заподіяння майнової шкоди, зокрема, його поліоб'єктність, загальнонебезпечний спосіб, поєднання з насильством над потерпілим, учинення злочинного діяння шляхом обману або зловживання довірою, а також при співучасті.

У підрозділі 3.5. «Поновлення порушених злочином майнових прав потерпілого як кримінально-правова проблема» розглядається реституція, пов'язана з кримінально-правовою охороною прав людини. На думку дисертантки, вона є вагомим складником завдання, яке виконує КК України (ч. 1 ст. 1). У кримінальному законодавстві як України, так і зарубіжних держав бракує одностайних підходів до вирішення питання відшкодування шкоди, завданої злочином. При цьому кримінальне законодавство (як і КК) багатьох країн передбачає окремі статті (чи параграфи) або розділи (глави), в яких ідеться про таке відшкодування (Аргентина, Німеччина, РФ, Швейцарія, Франція та ін.). У багатьох важливих міжнародних документах, зокрема, у Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою, у Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, містяться рекомендації країнам

або включати реституцію як захід покарання, або спрямувати кошти, одержані в результаті застосування конфіскації, для виплати компенсації потерпілим від таких злочинів. Разом із тим авторка доводить неприцатанність реституції пенальної функції й підтримує визнання відшкодування шкоди, зокрема майнової, особливим кримінально-правовим інститутом з превентивними й компенсаційними функціями, з уточненням останньої й визнанням компенсаційної функції компенсаційно-організаційною. Пропонується визначити в КК порядок використання сплаченого штрафу, конфіскованого майна із закріпленням першочерговості поновлення порушених злочином майнових прав потерпілого, тобто здійснення відшкодування шкоди, заподіяної злочином, перед оберненням такого майна в дохід держави.

Результати вивчення судової практики дозволили підсумувати, що при застосуванні акту амністії судам належить приділяти окрему увагу питанням відшкодування винним майнової шкоди потерпілому. Сформульовано рекомендації з удосконалення ч. 1 ст. 1 КК, доповнення Загальної частини КК України новою статтею «Відшкодування потерпілому заподіяної злочином шкоди», а ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» – новим абз. 3.

Розділ 4. «Актуальні правозастосовні проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди» налічує 2 підрозділи й висновки, у яких на емпіричному підґрунті проаналізовані актуальні проблеми слідчо-судової практики й запропоновані шляхи їх вирішення.

У підрозділі 4.1. «Установлення майнової шкоди при кваліфікації діянь, що її заподіяли» наводяться рекомендації щодо встановлення майнової шкоди при кваліфікації діянь, пов'язаних з інформацією з обмеженим доступом (банківською таємницею, інсайдерською інформацією й інформацією про емітента) на постійній або тимчасовій основі. Звертається увага, що банківська таємниця за своїм змістом (обсягом) має різні правові режими залежно від призначення – режими відкритої інформації, комерційної й банківської таємниці. За браком за сучасних умов такої методики рекомендується оцінювати вартість порушених майнових прав у частині, яка не є об'єктом інтелектуальної власності, за правилами, визначеними Національним стандартом № 1 «Загальні засади оцінки майна та майнових прав», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р., № 1440. Особливістю такого оцінювання є можливість обрання встановлення не лише ринкової, а й неринкової вартості об'єкта оцінки – майнових прав, порушених злочинним діянням. Акцентовано, що проблемним питанням залишається дата встановлення майнової шкоди як наслідку злочинного діяння при кваліфікації останнього, яка не збігається за датою експертної оцінки. Для цього потрібно вдосконалити відповідні експертні методики.

Аналіз існуючих методик установлення майнової шкоди при викраденні енергії, зокрема електричної (ст. 188¹ КК), дозволив надати додаткові аргументи щодо недотримання системно-

правових принципів криміналізації діянь (відсутність процесуальної і криміналістичної здійсненності).

Зазначено, що в 70 % розглянутих дисертанткою вироків, винесених судами першої інстанції з обвинуваченням винних у вчиненні злочинів, передбачених статтями 246, 249 КК України є неточним визнання заподіяної шкоди істотною. У цьому виявляється помилковість розуміння структури й видів майнової шкоди, а також її співвідношення з істотною шкодою, яка є комбінованою.

У підрозділі 4.2. «Урахування майнової шкоди при кваліфікації злочинів» здійснено аналіз слідчо-судової практики з розглядом актуальних проблем кваліфікації умисного знищення або пошкодження чужого майна загальнонебезпечним способом. Зазначено, що суди без доведення заподіяння майнової шкоди у великому або особливо великому розмірі кваліфікують учинене як закінчений злочин за ст. 194 КК (майже кожен 7-й вирок із 100 вивчених матеріалів цієї категорії справ з помилковою кваліфікацією). Підтверджено висновок про нагальну потребу збільшення обсягу криміналізації цього злочину в частині зменшення розміру майнової шкоди (як суспільно небезпечного наслідку простого умисного знищення або пошкодження чужого майна) з великого до значного.

Акцентовано увагу на тому, що під час досудового розслідування й винесення судами обвинувального вироку не завжди правильно враховується спосіб заподіяння майнової шкоди, спрямованість умислу, мотив та інші обставини (у 8 % від 100 розглянутих вироків). Протилежним чином вирішується питання про кваліфікацію повторності, з різною кваліфікацією злочинів, що утворюють повторність, з додатковою аргументацією необхідності дотримання принципів кримінально-правової кваліфікації – забезпечення повноти, справедливості, ефективного захисту потерпілих та індивідуалізації, яким відповідає окрема (самостійна) кваліфікація кожного злочину, що є елементом повторності.

Наголошується, що суди помилково кваліфікують злочини з наслідком у виді майнової шкоди за наявності їх повторності й сукупності з підкресленням необхідності на практиці виконання вимог статей 32 і 33 КК. Причиною цьому є також техніко-юридичні вади: побудова законодавцем низки статей Особливої частини КК таким чином, що склад злочину особливо кваліфікований не охоплює основний і кваліфікований.

Сформульовано рекомендації з приводу розв'язання загальної проблеми визначення предметів злочинів проти довкілля і проти власності. Критеріями віднесення природних ресурсів до предмета злочинів проти власності або/і злочинів проти довкілля визнано: (а) належність їх до екосистеми або виокремлення від неї шляхом застосування трудових зусиль людини, і (б) знаходження їх у цивільно-правовому або/і господарському обороті або без цього.

Розділ 5. «Перспективи і шляхи вдосконалення кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди» представлено 2-ма підрозділами й висновками, у яких наведено авторське бачення перспективи розвитку національного законодавства про кримінальну відповідальність у досліджуваній царині.

У підрозділі 5.1. «Удосконалення кримінальної відповідальності й запровадження кримінального проступку» зазначається, що перспективи і шляхи вдосконалення кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, залежать насамперед від визначення форми запровадження кримінального проступку, проголошеного КПК України (2012 р.), в національну правову систему. Ця новела пов'язується з намаганням її засновників якомога швидше наблизитися до законодавства більшості країн Західної Європи і США (на рівні федерації й окремих штатів). Підкреслено, що відмінність полягає в тому, що в цих державах адміністративні делікти входять до системи кримінально-правового регулювання, що відображається й у практиці Європейського суду з прав людини, чого немає в Україні й у деяких державах СНД. Такий шлях для України є можливим, лише якщо він не суперечитиме конституційним нормам.

Здійснено дослідження природи кримінального проступку з наведенням національних традицій з узагальнюючим висновком, що інститут кримінального проступку історично визнається кримінально-правовим із самостійним місцем у кримінальному законодавстві.

Розроблена авторська концепція гуманізації кримінальної відповідальності за окремі злочини невеликої тяжкості й запровадження кримінального проступку в законодавство України. Ця концепція охоплює визнання кримінальними правопорушеннями злочини, в тому числі кримінальні проступки як злочини невеликої тяжкості, покарання за які передбачено законодавцем більш м'яке порівняно зі штрафом понад тисячу нмдг і позбавлення волі. Доводиться, що межа криміналізації діянь як злочинів у виді кримінальних проступків не змінюється зі збереженням такого матеріального критерію, як істотна шкода, в редакції ч. 2 ст. 11 КК. Окреслені принципи запровадження кримінального проступку. Обґрунтовується внесення змін до ч. 2 ст. 12, статей 32, 49 і 80 КК. Пропонується кримінальним проступком визнати: (а) викрадення чужого майна – крадіжку, шахрайство, привласнення, розтрату – без перевищення суми заподіяної майнової шкоди, що складає один нмдг (від 0, 2 до 1, 0 нмдг); (б) злочини проти інтелектуальної власності, які у КК передбачені у статтях 176, 177, 203¹, 229, у сфері господарської діяльності – статті 231–232² КК, а також комп'ютерні злочини – статті 361–363¹ КК – із заподіянням майнової шкоди в сумі до 50 нмдг; (в) погрозу знищення майна – ст. 195 КК тощо. Здійснено моделювання статей 182, 185, 188¹, 190, 191, 192, 194 КК з виокремленням у їх частинах перших ознак кримінального проступку з наслідком у виді майнової шкоди та її розміру в абсолютних цифрах.

У підрозділі 5.2. «Інші перспективи і шляхи вдосконалення кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди» наголошується, що здійснене дослідження з розробленням теоретичних засад кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди, а також з виявленням суттєвих невідповідностей норм КК України об'єктивним закономірностям, соціальним процесам, що відбуваються в Україні, дозволяє підтримати пропозицію науковців про необхідність прийняття нової редакції КК України. Окреслюються основні напрямки вдосконалення кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду: (1) державно-політичний – запровадження в державну кримінально-правову політику нового ставлення до власності, різновидом якої є власність на інформацію, що відповідає вже сформованим інтересам суспільства й рівню розвитку науки, а також до кримінально-правової охорони цієї соціальної цінності; (2) законотворчий як необхідність удосконалення такої діяльності в частині підвищення її якості; (3) кримінально-правовий – внесення змін до КК України щодо правового забезпечення кримінально-правової охорони соціальних цінностей від заподіяння їм майнової шкоди, зокрема: (а) розміщення статей у відповідних розділах з урахуванням родових об'єктів злочинів і злочинних посягань на ці об'єкти, що потребує вдосконалення розділів V, VI, VII, XV і XVIII Особливої частини КК й усуненням з неї розділу XVI, (б) удосконалення редакції диспозицій, санкцій і приміток до низки статей Особливої частини КК і (в) доповнення КК новими статтями; (4) забезпечувальний: (а) внесення змін до Закону України «Про застосування амністії в Україні» стосовно підвищення рівня захисту прав потерпілих, а також (б) удосконалення методик оцінки майнової шкоди.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й обґрунтування вирішення наукової проблеми кримінально-правової відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, з розробленням теоретичних засад такої відповідальності як цілісного теоретико-правового знання про сутність майнової шкоди як негативного соціально-економічного і кримінально-правового феномену сучасності, про закономірності встановлення кримінальної відповідальності за вчинення діянь з таким наслідком, про підстави, принципи і критерії оцінки їх криміналізації. Це виявляється головним чином у нижченаведених висновках і пропозиціях.

1. Історія кримінальної відповідальності в Україні за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, підтверджує еволюційний (природний, закономірний) і еволюційно-революційний (поєднаний з радикальними якісними змінами з відривом від попереднього стану) розвиток кримінального законодавства, що застосовувалося на території сучасної України в різні періоди становлення й розвитку її державності. Кримінальний кодекс України 2001 р. є

результатом втілення еволюційно-революційних засад кримінальної відповідальності за зазначені злочини, який віддзеркалює насамперед нове державне ставлення до охорони різних форм власності з визнанням їх рівності.

2. Походження кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди відображає генезу цивілізації на землі й еволюцію людського буття. Соціальна, економічна й політично-правова зумовленість і кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди знаходяться в міцному взаємозв'язку й у взаємозалежності: (а) вони детермінуються через об'єкти державно-владного захисту, якими є цінності, важливі для соціального середовища й визнані такими владою; (б) соціально-економічні умови впливають на запровадження кримінально-правової заборони, вони є динамічними й закономірними, що відображається відповідним циклічно повторюваним зв'язком: соціально-економічні потреби – соціально-економічні й економіко-владні інтереси – економічні цінності (майнові блага) – їх захист шляхом владних заборон заподіяння майнової шкоди – зміна цих правил під впливом соціальних, економічних і політико-правових чинників.

3. Майнова шкода, як суспільно небезпечний наслідок злочинного діяння, є складним негативним соціально-економічним явищем і кримінально-правовим феноменом з багатоаспектною природою (походженням). За сучасних умов майнова шкода – це не менш ніж істотні зміни охоронюваних КК України соціальних цінностей у виді майнових благ у грошовому еквіваленті некомпенсаційної (вартісної) природи, які знаходяться у причинному зв'язку зі злочинним діянням, що заподіяло таку шкоду. Показниками такої шкоди як явища визнано: (а) майново-вартісний характер майнової шкоди (властивості предмета злочинного впливу), (б) розмір майнової шкоди як показник вартісний у грошовому еквіваленті, (в) ціннісно-правовий – це зміни соціальних цінностей у виді майнових благ, охоронюваних КК України, а також (г) соціальний – суспільна небезпечність таких змін. Основними ознаками майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку є ціннісна, правова, соціальна, майново-вартісна і розмір такої шкоди. Останні 2 ознаки відрізняють майнову шкоду від інших видів шкоди.

4. Соціальна сутність майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку злочинного діяння виявляється в тому, що вона є вираженням протиправного (повного або часткового, тривалого або короткочасного) впливу на законні майнові блага (майнові права особи фізичної і юридичної та держави або/і на об'єкти таких прав), що заподіює їх не менш ніж істотну кількісно-якісну зміну.

Економічна сутність майнової шкоди відображає природу останньої: це порушення економічних відносин власності (майнових благ) або інших пов'язаних з ними відносин. Сьогодні вони виникають з приводу речей не тільки як матеріальних об'єктів матеріального світу, а й нематеріальних (об'єктів інтелектуальної власності, іншої інформації) як речей безтілесних, які

виступають предметами правовідносин (можуть виступати і як товар), здатних до оцінювання, які мають вартість – грошовий еквівалент.

Правова сутність майнової шкоди як різновиду наслідку злочинного діяння полягає в тому, що остання, в тому числі й у комбінації з іншою шкодою: (а) віддзеркалює характер і ступінь суспільної небезпечності злочину; (б) є складником підстав, принципів і критеріїв оцінки криміналізації діянь; (в) впливає на вибір видів і меж (розмірів) покарання.

5. За сучасних умов розвитку економічних відносин власність є оновленим (модернізованим) явищем – соціальною цінністю. На теперішній час інститут власності поширюється й на об'єкти розумової, інтелектуальної діяльності людини, а також на іншу інформацію, що визначає нову сутність власності як об'єкта кримінально-правової охорони. Що стосується інформації, то відома тріада у виді прав на володіння, користування й розпорядження набуває обмеженого змісту з урахуванням суспільних інтересів на її поширення й використання (наприклад, інтернет або наукової інформації).

6. Об'єктам інтелектуальної власності та іншої інформації, яка не належить до останньої, притаманна здатність до матеріалізації певного виду для індивідуального, колективного або автоматизованого (комп'ютерного) сприйняття. Зміст інформації завжди залишається нематеріальним: це символи, слова, формули, сигнали та інші інформаційні носії, що задовольняють потреби людини або певні інтереси соціальних груп, суспільства чи держави.

Об'єкти інтелектуальної власності або інша інформація, яка не є комерційною, у матеріалізованому виді, а також природні ресурси (різні види енергії, ліс, земля, природні копалини, інші ресурси з виокремленням їх від природного стану, а також із збереженням у такому стані) належать до речей особливого виду, якщо вони (а) знаходяться у цивільно-правовому та/або економічному обороті; (б) є предметами правовідносин, з якими пов'язано виникнення, порушення або позбавлення прав та обов'язків держави, фізичних або юридичних осіб чи об'єднань громадян; (в) отримали вартісну оцінку (ціну). Із приводу таких речей виникають суспільні відносини власності.

7. Структура майнової шкоди віддзеркалює особливості об'єкта злочину (предмета(-ів) злочинного впливу) та інших об'єктивних і суб'єктивних його ознак і є непостійною. Установлення структури такої шкоди доцільно здійснювати виходячи з відбиття так званого «зворотного процесу» – з поновлення порушених злочином майнових благ на підставі цивільно-правового встановлення збитків і додаткових втрат. При цьому для кримінальної відповідальності винного в заподіянні майнової шкоди мають вирішальне значення межі передбачення ним такого наслідку.

8. За умов реформування правоохоронної й судової систем України головними принципами державної кримінально-правової політики у сфері кримінально-правового захисту соціальних

цінностей від заподіяння їм майнової шкоди мають залишатися верховенство права з домінуючим значенням Конституції як Основного Закону України, посилення охорони майнових прав людини, юридичних осіб, територіальних громад і держави із втіленням прогресивних міжнародних стандартів і зі збереженням найкращих національних традицій, а також поєднання принципів гуманізації кримінальної відповідальності, економії репресивних заходів і справедливості щодо потерпілого.

9. Основною метою введення (або вдосконалення) кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, є намагання на законодавчому рівні своєчасно й адекватно реагувати на суспільно небезпечні посягання на соціальні цінності (суспільні відносини власності та інші пов'язані з ними відносини) з публічним осудом їх учинення, економним запровадженням репресивних заходів впливу на винних, необхідних і достатніх для їх виправлення й попередження скоєння нових злочинів, а також забезпечення поновлення майнових прав потерпілих від злочинів кримінально-правовими засобами.

10. Теоретичні засади криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду, полягають у системній сукупності загальних і спеціальних підстав, принципів і критеріїв оцінки реалізації такої форми державної кримінально-правової політики, яка відбиває закономірності запровадження кримінально-правових заборон за певну поведінку людини й рівень розвитку юридичної науки. Системність підтверджується загальним зв'язком (за змістом) цих підстав, принципів і критеріїв з головною функцією криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду, – правовим забезпеченням охорони соціальних цінностей від злочинного заподіяння такої шкоди та його попередження, а також з поновленням прав потерпілого, порушених злочином.

11. До спеціальних підстав криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду, перш за все належать: (а) їх суспільна небезпечність, оскільки ці діяння здатні заподіяти майнову шкоду не менш ніж істотного розміру, якщо така шкода визнається суспільно небезпечним наслідком; (б) необхідність кримінально-правової охорони від заподіяння майнової шкоди за наявності соціального, політичного і/або правового інтересу; (в) наявність умов для забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди, а також для поновлення майнових прав потерпілого.

12. До спеціальних принципів криміналізації діянь з таким наслідком віднесено: (1) визначеність у нормах Особливої частини КК розміру майнової шкоди, якщо вона визнається конструктивною ознакою складу злочину; (2) при наявності інших видів шкоди поряд з наслідком у виді майнової шкоди, тобто остання виступає різновидом іншого за юридичною формою наслідку (наприклад, тяжких наслідків), опис наслідку має віддзеркалювати загальну якісно-кількісну визначеність; (3) адекватне відбиття типових (сутнісних) рис наслідку(-ів) злочинних діянь у межах їх видового об'єкта, однакового для цих злочинів, що може характеризуватись

однаковими або відмінними мірами залежно від характеру і ступеня тяжкості вчиненого діяння; (4) урахування ступеня суспільної небезпечності такого діяння й заподіяної ним шкоди при розміщенні норми в Особливій частині КК, а саме: цінності об'єкта злочину (предмета злочинного впливу), розміру заподіяної шкоди, способу й обстановки її заподіяння, інших об'єктивних і суб'єктивних чинників, що характеризують суспільну небезпечність діяння та його наслідків; (5) дотримання співмірності між ступенем суспільної небезпечності заподіяної майнової шкоди як конструктивної ознаки складу злочину (в тому числі і як різновиду наслідку) та видами і межами покарання, передбаченого в санкції статті або її частини; (6) відповідну визначеність майнової шкоди в межах об'єктивної сторони основного складу злочину без обтяжуючих обставин і складу злочину з обставинами обтяжуючими; (7) точне віддзеркалення критичних точок, що характеризують перехід від однієї міри діяння і його наслідку до іншої при конструюванні ознак складу злочину без обтяжуючих обставин і за наявності таких (щодо наслідку у виді майнової шкоди); (8) побудова основних (без обтяжуючих обставин) або кваліфікованих чи особливо кваліфікованих (з обтяжуючими обставинами) складів злочину й відповідних санкцій з науково обґрунтованим урахуванням «закону про золоту пропорцію (гармонію)».

13. Шляхами вдосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність в частині кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, визнано: (а) інтегративний – зі створенням єдиної системи норм про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності з охопленням у розділі VI Особливої частині КК норм з ознаками злочинів проти інтелектуальної власності, зокрема, власності на комп'ютерну інформацію; (б) збереження його поліфуркації з удосконаленням структури Особливої частини КК й точним відбиттям родових і безпосередніх об'єктів злочинів, диспозицій і санкцій норм з такою ознакою, як майнова шкода, а також приміток до відповідних статей з роз'ясненням структури майнової шкоди або/ї її розміру (до переходу до абсолютних цифр установлення останнього).

14. До системи злочинів проти власності як родового об'єкта віднесено злочини: (а) проти власності, передбачені у розділі VI Особливої частини КК України, за винятком указаних у статтях 197¹ і 198; (б) проти інтелектуальної власності, що порушують відносини, які забезпечують захист комп'ютерної інформації і прав на інші об'єкти інтелектуальної власності, ознаки яких фіксуються у статтях, запропонованих авторкою для внесення до вказаного розділу; (в) інші – проти власності, як-от: внесення недостовірної інформації до реєстраційних документів для реєстрації прав власності на матеріальні й нематеріальні об'єкти й незаконне відчуження державного чи комунального майна.

15. У розробленій авторській Концепції гуманізації кримінальної відповідальності за злочини невеликої тяжкості й запровадження кримінального проступку в національне

законодавство сформульовані пропозиції щодо проекту Закону України про кримінальні проступки. Здійснено моделювання опису майнової шкоди як злочинного наслідку в диспозиціях відповідних статей розділів V і VI Особливої частини КК з урахуванням статей нових, запропонованих для включення до КК України.

16. Запропоновано внесення змін до КК України з метою створення ефективної системи кримінально-правової охорони соціальних цінностей від заподіяння їм майнової шкоди, а також до Закону України «Про застосування амністії в Україні».

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Демидова Л. М. Проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок) : теорія, закон, практика : монографія / Л. М. Демидова. – Х. : Право, 2013. – 752 с.

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Демидова Л. М. «Майно» та «майнова шкода» за законодавством Англії та України; порівняльний аналіз / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол. : Ю. В. Баулін та ін. – Х. : Кроссруд. – Вип. 14. – С. 55–66.

2. Демидова Л. М. Власність як об'єкт кримінально-правової охорони / Л. М. Демидова // Право України. – 2011. – № 2. – С. 242–248.

3. Демидова Л. М. Генезис кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні / Л. М. Демидова // Право і безпека. – 2010. – № 14. – С. 146–150.

4. Демидова Л. М. До проблеми законодавчої техніки опису майнової шкоди у Кримінальному кодексі України / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол. : В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 19. – С. 48–57.

5. Демидова Л. М. До проблеми систематизації об'єктів заподіяння майнової шкоди за чинним КК України / Л. М. Демидова // Пробл. законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 112. – С. 103–105.

6. Демидова Л. М. Заподіяння майнової шкоди як одиничний злочин і його різновиди / Л. М. Демидова // Підпр-во, госп-во і право. – 2011. – № 2. – С. 131–134.

7. Демидова Л. М. Криміналізація заподіяння майнової шкоди: поняття, підстави та їх види / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол. : В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 18. – С. 53–63.

8. Демидова Л. М. Криміналізація заподіяння майнової шкоди: принципи та критерії оцінки / Л. М. Демидова // Вісн. прокуратури. – 2010. – № 11. – С. 41–48.
9. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за заподіяння майнової шкоди в період Київської Русі і феодальної роздробленості (IX – середина XIII ст.) / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. ІВПЗ НАПрН України / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – Вип. 21. – С. 89–98.
10. Демидова Л. М. Кримінальний кодекс України як якісно-кількісна система (системно-функціональний підхід) / Л. М. Демидова // Вісн. Акад. прав. наук. України : зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 2012. – № 2. – С. 216–226.
11. Демидова Л. М. Майно як предмет злочину / Л. Демидова // Вісн. Акад. прав. наук України : зб. наук. пр. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 2010. – № 3. – С. 267–275.
12. Демидова Л. М. Майнова шкода в системі елементів злочину / Л. Демидова // Підпр-во, госп-во і право. – 2011. – № 1. – С. 52–55.
13. Демидова Л. М. Майнова шкода як різновид тяжких наслідків / Л. М. Демидова // Пробл. законності : респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2007. – Вип. 87. – С. 97–105.
14. Демидова Л. М. Покарання за заподіяння майнової шкоди за чинним КК України / Л. М. Демидова // Пробл. законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 113. – С. 101–111.
15. Демидова Л. М. Розкрадання чужого майна: до проблеми розмежування злочинів та адміністративних деліктів / Л. Демидова // Вісн. прокуратури. – 2011. – № 1. – С. 85–91.
16. Демидова Л. М. Соціальна і економічна обумовленість кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди / Л. Демидова // Юрид. Україна. – 2011. – № 1. – С. 107–112.
17. Демидова Л. М. Щодо критеріїв якості кримінального законодавства (історичний аспект) / Л. Демидова // Право : зб. наук. пр. / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди / ред. кол.: О. І. Процевський та ін. – Х. : ФОП Павлов М. Ю., 2011. – Вип. 14. – С. 123–130.
18. Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства України: методологічний аспект дослідження / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2010. – Вип. 20. – С. 51–63.
19. Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства: до проблеми формалізації розміру майнової шкоди / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / ред. кол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Кроссруд, 2009. – Вип. 17. – С. 52–64.
20. Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства про заподіяння майнової шкоди: ознаки та критерії оцінки / Л. М. Демидова // Вісн. прокуратури. – 2011. – № 3. – С. 50–56.

21. Демидова Л. Н. Имущественный ущерб в уголовном законодательстве Украины / Л. Н. Демидова // Пробл. законності : респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 78. – С. 119–124.

22. Демидова Л. Н. Понятие ущерба в праве Украины / Л. Н. Демидова // Пробл. законності : респ. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. – Вип. 82. – С. 145–151.

Публікації в періодичних виданнях іноземних держав:

1. Демидова Л. Н. Реституция как проблема уголовного права / Л. Н. Демидова // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики : науч.-теорет и прикл. журнал / редкол. : А.А. Слезин и др. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 9 (35). – [в 2 ч. – Ч. 1]. – С. 40–43.

2. Демидова Л. Н. Системно-функциональный подход и закон о золотой пропорции в уголовном праве [Электронный ресурс] / Л. Н. Демидова // NB: Вопросы права и политики. – 2013. – № 7. – С. 177–192. – Режим доступа : http://e-notabene.ru/lr/article_8802.html. – Заголовок с экрана.

3. Демидова Л. Н. Структура имущественного ущерба в уголовном праве Украины / Л. Н. Демидова // Актуал. пробл. рос. права : ежемес. науч. журнал / ред. совет : Е. Ю. Грачева и др. – М. : МГЮА, 2013. – № 11 (36). – С. 1448–1453.

4. Демидова Л. Имущественный ущерб как преступное последствие: содержательно-юридические проблемы / Л. Демидова // Закон и жизнь : междунар. науч.-прав. журнал / гл. ред. : Л. Арсене. – Кишинев : SRL «Cetatea de Sus», 2013. – № 8 (1). – С. 35–39.

5. Демидова Л. Уголовный проступок: проблемы теории и законодательства / Л. Демидова // Закон и жизнь : междунар. науч.-прав. журнал / гл. ред. : Л. Арсене. – Кишинев : SRL «Cetatea de Sus», 2013. – № 10 (2). – С. 96–100.

Публікації в інших виданнях:

1. Демидова Л. М. Якість кримінального закону та повна статистика як умови забезпечення захисту майнових прав людини / Л. М. Демидова // Захист прав і свобод людини та громадянина: напрямки реалізації в Україні : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 лют. 2008 р. – Тернопіль : ФОП Максимів Р. І., 2009. – Ч. II. – С. 11–12.

2. Демидова Л. М. Щодо проблеми захисту майнових прав людини // «Права людини – підґрунтя реформування законодавства та удосконалення правозастосовної діяльності» : тези доп. до наук. конф., 8 груд. 2008 р. / Л. М. Демидова // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2009. – № 1. – С. 227–228.

3. Демидова Л. М. Амністія та конституційні принципи законності, гуманізму та справедливості / Л. М. Демидова // Проблеми правового регулювання і практики застосування

амністії та помилування : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 6–20 лютого 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 11–15.

4. Демидова Л. М. Забезпечення захисту майнових прав: перспективи зближення законодавства України та ЄС / Л. М. Демидова // Сучасна юридична думка : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 9 груд. 2008 р. – Тернопіль : ФОП Шпак В. Б., 2008. – Ч. II. – С. 15–17.

5. Демидова Л. М. Умови, підстави та шляхи уніфікації законодавства України та Англії для забезпечення захисту майнових прав / Л. М. Демидова // Механізми охорони та захисту майнових прав в Україні та ЄС : зб. матер. «круглого столу», м. Київ, 12 лист. 2008 р. – К. : НДІ приват. права і підпр-ва АПрН України, 2008. – С. 119–126.

6. Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: окремі питання до проекту Закону України № 2032 від 17. 01. 2013 р. // Проблеми впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб : матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 1–14 квіт. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ivpz.org/nternet-konferents-ya-2013>. – Заголовок з екрана.

7. Демидова Л. М. Кримінальний кодекс України як якісно-кількісна система / Л. М. Демидова // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матер. наук.-практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. – Х. : Право, 2011. – С. 328–332.

8. Демидова Л. М. Національна безпека, власність та інформація в умовах інтеграції й глобалізації: кримінально-правовий аспект / Л. М. Демидова // Правове забезпечення оперативно-розшукової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення: матер. постійно діючого наук.-практ. семінару, м. Харків, 24 трав. 2013 р. – Х. : Оберіг, 2013. – Вип. 4. – С. 85–89.

9. Демидова Л. М. Поновлення прав потерпілого від злочину як кримінально-правова проблема / Л. М. Демидова // Теоретичні та прикладні проблеми сучасного кримінального права : матер. II міжнар. наук.-практ. конф., м. Луганськ, 19–20 квіт. 2012 р. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 151–154.

10. Демидова Л. М. Проблеми визначення в КК України істотної шкоди як ознаки злочину та складу злочину / Л. М. Демидова // Матеріали наукових семінарів та «круглих столів», проведених Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого спільно з Акад. прав. наук України в рамках Фестивалю науки 15–16 трав. 2007 р. – Х. : Право, 2007. – С. 7–8.

11. Демидова Л. М. Проблеми кримінальної відповідальності: методологічні функції досліджень / Л. М. Демидова // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. – Х. : Право, 2013. – С. 117–121.

12. Демидова Л. М. Реституція як кримінально-правовий захід / Л. М. Демидова // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні : матер.

«круглого столу», 25 квіт. 2013 р. – Х. : Право, 2013. – С. 164, 165.

13. Демидова Л. М. Судово-правова реформа та актуальні проблеми захисту конституційних прав людини / Л. М. Демидова // Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи : матер. наук.-практ. конф., 14 трав. 2010 р. – Х. : Одиссей, 2010. – С. 408, 409.

14. Демидова Л. М. Судово-правова реформа та актуальні проблеми захисту майнових прав потерпілих від злочину / Л. М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол. : В. І. Борисов та ін.– Х. : Право, 2009. – Вип. 19. – С. 271, 272.

15. Демидова Л. М. Щодо проблем визначення розміру шкоди, заподіяної злочином, та розміру штрафу за Кримінальним кодексом України / Л. М. Демидова, Л. В. Дорош // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. ІВПЗ АПрН України / редкол. : Ю. В. Баулін та ін. – Х. : Кроссруд, 2007. – Вип. 14. – С. 49–54.

16. Демидова Л. М. Якість кримінального законодавства: поняття, ознаки та проблеми забезпечення / Л. М. Демидова // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матер. наук. конф., 15 трав. 2009 р. – Х. : Право, 2009. – С. 56–60.

АНОТАЦІЯ

Демидова Л. М. Кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2014.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню теоретичних, законодавчих і правозастосовних проблем кримінальної відповідальності за вчинення діянь, що заподіюють майнову шкоду, з розробкою теоретичних засад такої відповідальності.

У роботі розкривається сутність майнової шкоди як суспільно небезпечного наслідку, а саме його природа, властивості й особливості якісної визначеності. Акцентовано увагу на зміні соціальних цінностей, яким заподіюється майнова шкода в умовах інформатизації суспільства, підвищення суспільного значення результатів інтелектуальної, творчої праці, і необхідності вдосконалення їх кримінально-правової охорони.

Виявлені закономірності встановлення кримінальної відповідальності за діяння, що заподіюють майнову шкоду, і сформульовані підстави і принципи реалізації такого напрямку державної кримінально-правової політики.

Значну увагу приділено дослідженню чинного Кримінального кодексу України.

Відновлення порушених злочином майнових прав потерпілого (кримінально-правова реституція) розглянуто з кримінально-правової точки зору, з урахуванням досвіду зарубіжних країн і міжнародних норм. Уточнено її превентивну і компенсаційно- організаційну функції.

Систематизовано характерні помилки судової практики та встановлено їх причини з формулюванням рекомендацій для їх усунення.

На підставі проведеного дослідження визначено перспективні напрямки вдосконалення кримінальної відповідальності за заподіяння майнової шкоди.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, покарання, криміналізація діянь, шкода, майнова шкода, суспільно небезпечний наслідок, кримінально-правова охорона власності, власність на інформацію.

АННОТАЦІЯ

Демидова Л. Н. Уголовно-правовая ответственность за причинение имущественного ущерба. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2014.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических, законодательных и правоприменительных проблем уголовной ответственности за совершение деяний, причиняющих имущественный ущерб, с разработкой методологических основ исследования таких преступных посягательств, совершаемых в различных сферах общественной и государственной жизни. Выделена системная совокупность критериев оценки национального законодательства об уголовной ответственности как качественно-количественной и гармоничной системы.

В работе раскрываются концептуальные подходы к определению сущности имущественного ущерба как общественно опасного последствия, представляющего собой негативное социально-экономическое явление, а именно, его природы, свойств и особенностей качественной определенности. Исследована взаимосвязь имущественного ущерба с другими признаками преступления и акцентировано внимание на изменении социальных ценностей, которым причиняется имущественный ущерб в условиях информатизации общества, повышения

общественного значения результатов интеллектуального, творческого труда, и необходимости совершенствования их уголовно-правовой охраны. Определено содержание понятий «объект уголовно-правовой охраны», «общественные отношения», «собственность», «собственность на информацию», «право собственности», «компьютерная информация», «имущественная выгода» и др. Предложена авторская дефиниция понятий «ущерб», «имущественный ущерб», с выделением их признаков, в том числе, отличающих имущественный ущерб от других видов ущерба; установлены виды и приведены различные классификации имущественного ущерба.

Выявлены закономерности установления уголовной ответственности за деяния, причиняющие имущественный ущерб, и сформулированы теоретические основы криминализации деяний с указанным последствием в виде совокупности оснований и принципов реализации такого направления государственной уголовно-правовой политики, а также критериев ее оценки.

Значительное внимание уделено исследованию действующего Уголовного кодекса Украины на предмет точности установления объектов преступлений с общественно опасным последствием в виде имущественного ущерба и их фиксации в его Особенной части. Проанализированы законодательные конструкции составов преступлений с таким последствием с выявлением технико- и содержательно-юридических несоответствий и формулированием предложений по их устранению.

Очерчен комплекс вопросов, касающихся санкций норм с рассматриваемым видом последствий и сформулированы подходы к их построению. Восстановление нарушенных преступлением имущественных прав потерпевшего (уголовно-правовая реституция) рассмотрено с уголовно-правовой точки зрения, с учетом опыта зарубежных стран и норм международного права. Уточнены функции реституции: превентивная и компенсационно-организационная. Предложено предусмотреть в Уголовном кодексе норму, предусматривающую первоочередной порядок возмещения потерпевшему причиненного преступлением ущерба при конфискации имущества виновного или при уплате им штрафа при исполнении назначенного судом наказания, предшествующего их обращению в доход государства.

Систематизированы характерные ошибки судебной практики и установлены их причины с формулированием рекомендаций для их устранения.

На основании проведенного исследования определены перспективные направления совершенствования уголовной ответственности за совершение преступных деяний с причинением имущественного ущерба.

Ключевые слова: уголовная ответственность, наказание, криминализация деяний, ущерб, имущественный ущерб, общественно опасное последствие, уголовно-правовая охрана собственности, собственность на информацию.

SUMMARY**L. N. Demidova Criminal liability for causing damage to property. - On the right of a manuscript.**

Thesis for scientific degree of the Doctor of Legal Sciences in speciality 12.00.08 – criminal law and criminology, penal law. – Yaroslav the Wise National Law University of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine. – Kharkiv, 2014.

The comprehensive analysis of theoretical, legislative and enforcement issues of criminal liability for commission of acts that cause damage to property, with the development of the theoretical foundations of such liability are considered in the thesis.

An essence of property damage as a socially dangerous consequence, notably, its nature, properties and characteristics of quality certainty are examined. To changes of social values, that caused property damage in information society conditions, increasing public value of results of intellectual, creative work and the necessity of improvement of their criminal protection are given much attention.

Regularities of establishment of criminal liability for commission of acts that cause damage to property are detected; the reasons and principles of the realization of such line of state criminal policy are formulated.

Much attention is paid to the research of the Criminal Code of Ukraine in force.

Restoration of broken property rights by crime of victim (criminal legal restitution) is examined with the criminal law point of view that is based on the experience of foreign countries and international norms. Its functions are specified: preventive and compensatory organizational.

The characteristic errors of judicial practice and its causes are exposed; recommendations about elimination of them are formulated.

Perspective directions of improvement of criminal liability for causing damage to property are defined on the basis of the research.

Key words: criminal liability, punishment, the criminalization of acts, damage, property damage, social and dangerous consequence, the criminal protection of property, the ownership of information.

Відповідальний за випуск
канд. юрид. наук, доц. Дорош Л. В.

Підписано до друку 13.05. 2014 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 1,7. Облік. вид. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 901

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.